

Bu Sayıda

Dünya Düzeninin Eleştirel Siyasal İktisadı: Bölgeler ve Deneyimler

Praksis olarak elinizdeki 51. sayıda bir önceki sayıda başlattığımız “Dünya Düzeninin Eleştirel Siyasal İktisadı” tartışmasına devam ediyoruz. Önceki sayımızdaki yazıların önemli bir bölümü dünya düzeninin kriz ve eğilimlerine ilişkindi. Marksist solun akademik/politik bileşenleri için kapitalizmin krizini bütün boyutlarıyla ortaya koymak; bu krizin emekçi sınıflar ve tüm diğer ezilen, dışlanmış sosyal güçler açısından sunduğu dönüştürücü/özgürleştirici olanakları tartışmak kaçınılmaz bir görevdi. Nitekim 2008'deki büyük küresel çöküşü izleyen süreçteki tartışmalar, dünden bugüne Marksizmin farklı ekollerinin bizatihi kendisi bir kriz hali olan kapitalizmin sistem kaynaklı ve konjonktürel eğilimlerinin yetkin biçimde kavranarak aşılması bağlamındaki mevcut katkılarıyla birleşti. Bu çabalar tarihsel materyalizmin güncelliğini de pekiştirmiş oldu. Gelin görün ki birlik ve beraberliğe en fazla ihtiyaç duyulan bu çalkantılı zamanlarda egemen sınıflar da boş durmuyor; kapitalizmin yitip gitmekte olan meşruiyetini yeniden tesis etmenin yolları üzerine yoğun bir biçimde tartışıyorlar. Örneğin, uluslararası kapitalizmin medyadaki amiral gemisi *Financial Times*'in 18 Eylül tarihinde yaptığı dünya siyasetindeki düzensizliklere karşı küresel kapitalizmi “başlangıçtaki ayarlarına döndürme” çağrısı hayli dikkat çekiciydi. FT editörleri, birilerine, gelinen noktada daha iyi bir kapitalizm için sistemin daha “kapsayıcı” olması gerektiğini ve kârların daha bir “sorumluluk bilinciyle” elde edilmesinin ne kadar önemli olduğunu hatırlatmaya çalışıyordu. Gazetenin baş yorumcusu Martin Wolf da uluslararası burjuvazinin bu konudaki acizliğini ele veren yazısında rantıye kapitalizminin ve finansallaşmanın yeryüzündeki mevcut eşitsizlikleri artıran, iktisadi büyümeyi engelleyen ve liberal demokrasiye zarar veren niteliğinden yakınmakta idi. İşin aslı 1930'ların Glass-Steagall Yasası olarak bilinen düzenlemelerine dönüş türünden önerilerle sınırlı kapitalizm içi bu tartışma bir ilk değil elbette ancak bu gidişle son olabilir. Tekelleşme, üretim perspektifi olmayan gözü dönmüş bir kar etme hırsı ve toplumsal çürüme gibi olguların kapitalizmin kısa tarihinde karşılaşılan birer yol kazası yahut istisnai durumlar olmadığı; bütün bunların sistemin ona içkin olan asli unsurları olduğu çoktandır bilinmekte. FT ve benzerleri boş yere aramasınlar; çünkü rantıye kapitalizminin acil durumlarda başvuracağı, her derde deva gizli bir “yeniden başlat” düğmesi bulunmuyor. Bu çürüme kapitalizmin kendi eseridir ve açıkça ortaya çıktı ki onu yıkacak şey de tam olarak bu olacak. Yeni milenyumun ikinci on yılında önce Tahrir ve ardından Gezi'de başlayan ve bugünlerde Irak, Lübnan ve Şili'yi kavuran isyanlar dalgası bizlere ezilen yığınların da bu durumun fazlasıyla farkında olduğunu ve bu konuda bir şeyler yapmaya her zamankinden fazla istekli olduklarını anlatıyor.

Praksis kolektifi üyesi olan çok sayıda akademisyen, 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri sonrasında AKP'nin parlamentoda kaybettiği çoğunluğu tekrar kazanma hesabıyla giriştiği ve Kürt illerini kana bulayan şiddet eylemlerine tepkilerini bir barış bildirisine imza vererek gösterdi. Tıpkı diğer yüzlerce onurlu meslektaşları gibi bu arkadaşlarımız da görülmemiş bir medya lincine ve çalıştıkları yerlerde türlü tacize maruz kaldılar. Ardından yıllarca hukuksuz biçimde yargılanıp keyfi cezalara çarptırıldılar. Üniversitelerdeki işlerini yitirdiler. Bütün bunlar yetmezmiş gibi 15 Temmuz sonrası OHAL süreçlerinde ardarda gelen KHK'larla adaletsizlik ve zulüm olağanlaştı, kalıcılaştı. Bir kısımımız halen yurt dışında sürgün hayatı yaşarken, pasaportları ellerinden alınan diğerleri adeta sivil ölüme mahkum edildi. Bugün her şeye rağmen yaralarımızı sarmak için dayanışmaya, beraberce direnmeye

ve üretmeye devam ediyoruz. Ve dün AKP iktidarının suçlarına neden ortak olmadıysak, bugün aynı sebepten ötürü dünya halklarının Victor Jara ve yoldaşlarının unutulmaz türkülerinde hayat bulan o devrimci taleplerine tereddütsüz ortak oluyoruz: El derecho de vivir en paz!¹

Bölgede ve dünyada böylesine sıcak gelişmeler yaşanırken, bu sayıda ağırlıklı olarak bölge incelemelerine odaklanıyoruz. Dosyanın ana temaları içerisinde Brexit süreci nedeniyle son dönemde gündemden neredeyse hiç düşmeyen entegrasyon/birlik tartışmaları ve elbette bununla çok yakından ilişkili olarak geçtiğimiz dönemin en hararetli konularından Avro krizi bağlamında Avrupa önemli bir yer tutuyor. Sayımızda birkaç on yıldır Doğu'daki yükselişini istikrarlı biçimde sürdürmekte olan ve "Kuşak ve Yol" girişimiyle küresel kapitalizmin ve hegemonya mücadelelerinin geleceğine dair gündemleri fazlasıyla meşgul etmeyi sürdüren Çin'e de yer ayırdık. İki ayrı yazıda Çin'in siyasal iktisadı Dünya Sistemleri perspektifinden inceleniyor. Bunlardan başka yine Çin ile birlikte birer "geç kapitalizm" deneyimi olarak Rusya ve İran'ı –diğer bir deyişle Avrasya eksenini– ve bu eksenin küresel kapitalist sistem için neyi ifade ettiğini irdeleyen bir çalışmaya yer verdik. Dosyada doğrudan ya da dolaylı olarak Türkiye'yle ilgili olan iki çalışma bulunuyor. Bunlardan ilki Türkiye'nin AKP dönemindeki Ortadoğu ve Kuzey Afrika politikasını "alt-emperyalizm" bağlamında tartışırken; diğeri ülkedeki Suriyeli mülteci işçiler olgusunu devlet, sermaye sahipleri ve Türkiyeli işçilerle girdikleri ilişkiler üzerinden analiz etmeye çalışıyor.

Dosyanın ilk yazısında Elif Uzgören, eleştirel siyasi ekonomi literatürünün Avro krizinin süregelen ekonomik ve siyasi etkilerini değerlendirme biçimini inceliyor. Kapitalizmin Çeşitliliği, Düzenleme Okulu, Açık Marksizm ve Neo-Gramsci'ci tarihsel materyalizm okullarının Avrupa entegrasyonunun mevcut çelişkilerini ne şekilde okuduğu ve Avro krizine dair hangi çözüm önerilerini geliştirdiği yazının temel odağını oluşturmakta. Bir taraftan Öfkeli (Indignados) ve Sarı Yelekliler (Yellow Vest) gibi sosyal hareketlerin ortaya çıkışına sahne olan, öte yandan aşırı sağ partilerin ve liderlerin yükselişine zemin hazırlayan bu çalkantılı dönüşüm sürecinin anlaşılması, yazara göre, ancak Avro Krizinin küresel kapitalizmin eşitsiz gelişme sürecinin bir parçası olarak konumlandırılmasıyla mümkün.

Avrupa Birliği'ne ya da daha kapsamlı bir ifadeyle Avrupa entegrasyon sürecine ilişkin "demokratik normlar" ve "sosyal değerler" üzerinden yapılan değerlendirmelere bir itiraz niteliğinde olan yazısında Lütfi Doğan, Avrupa entegrasyonunun bir sermaye projesi olduğu ve Batı Avrupa'da bütünleşik (integrated) bir kapitalizm yaratma girişimi olarak ortaya çıktığı iddiasından hareket ediyor. Bu açıdan, Avrupa projesinin niteliğine ilişkin "değerler" üzerinden kurulan rasyonaliteyi sorguluyor. Doğan, Avrupa projesinin başlangıcından itibaren genişleme iddiasında olmadığı, fakat sermayenin uluslararasılaşma, merkezileşme ve yoğunlaşma eğilimlerine paralel bir biçimde küreselleşme-entegrasyon ilişkisi çerçevesinde genişlemeye yöneldiğini iddia ediyor. Küreselleşme ve Avrupa entegrasyonuna ilişkin yapılan bu tartışma Avrupa projesinin, genişleme ve derinleşme kavramları ile ifade edilen dönüşümüne işaret ederken ve Avrupa entegrasyonu ile ilgili bugünkü tartışmalara da ışık tutuyor.

Engin Sune'nin çalışması, neoliberalizmin Batı'nın hegemonyası altında küreselleşerek dünyayı biçimlendirdiği bir düzende, alternatif stratejiler izleyerek kapitalistleşen ülkelerin yarattığı etkileri tartışıyor. Sune'ye göre sermayenin uluslararasılaştığı bir süreçte bu etkilerin anlaşılması, ilgili ülkelerin küresel kapitalist sisteme eklenme biçimlerine ve devlet yapılarına odaklanmayı

¹ Hep beraber barış içerisinde yaşama hakkı.

zorunlu kılmaktadır. Çalışma, devletin uluslararasılaşması kavramına odaklanarak uluslararası yapının belli bir kapitalist biçimin hegemonyasında olmasının geç kapitalistleşen ülkelerin kapitalizme geçiş sürecine etkisini inceliyor. Sune'nin çalışmasının odaklandığı diğer bir nokta ise söz konusu ülkelerin küresel kapitalist sisteme tehdit yaratıp yaratmadığıdır. Bu bağlamda makale Çin, Rusya ve İran'daki iktisadi/politik yapıları bakarak, alternatif bir dünya düzeninin kaynaklarının Avrasya ekseninde mevcut olup olmadığını sorguluyor.

2008 sonrası dünyada giderek berraklaşan krizin kapitalist dünya sisteminin başat aktörü olan ABD'nin hegemonik kapasitesinin aşındırdığı tezinden hareket ettiği yazısında Yunus Emre Mahir, Çin'in, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını tek bir iktisadi alan olarak bütünleştirmeyi hedefleyen tek kuşak tek yol girişimini kapitalist dünya ekonomisinin yeniden yapılandırılması çerçevesi içinde siyasal içerimleriyle birlikte inceliyor. Mahir, tartışmasını Arrighi ve Karatani'ye başvurarak emperyal çekişmenin ve uluslararası güç mücadelesinin hegemonya döngüleri bağlamına yerleştiriyor ve bu girişimi dünya kapitalizmine içkin iktisadi çelişkilerin ve siyasal dönüşümlerin bir sonucu olarak ele alıyor. Yazar, bu girişimin karşı-hegemonik bir niyet içermediğini bilakis mevcut güç ilişkilerine uyum sağlamaya yönelik bir çaba olduğu görüşünü savunuyor.

Kapitalizminin uluslararası dengelerini anlamak için Çin'in konumunu değerlendirmek özellikle 2008 krizi sonrasında dönemde zorunlu görünüyor. Buradan hareketle, Onurcan Ülker'in yazısı Çin kapitalizminin son 10 yıl içinde yaşadığı dönüşümleri ve karşı karşıya kaldığı çelişkileri analiz etmeyi amaçlıyor. Ülker'e göre, 1990'lı ve 2000'li yıllarda yaşanan sermaye birikimi, özellikle 2010 sonrasında Çin'in "dışarı yönelme" stratejisiyle küresel bir yatırımcıya dönüşmesine zemin hazırlamış görünüyor. 1990'ların ikinci yarısından itibaren çok sayıda KİT'in özelleştirilmesine karşın, özellikle Çin'in yurtdışı yatırımlarında devletin merkezi konumda yer almayı sürdürdüğünü vurgulayan yazar, Çin kapitalizmini özgün kılan şeyin devlet kapitalizmi güdümündeki devasa bir şirketler topluluğunun ülkenin iç ve dış yatırımlarında üstlendiği önderlik rolü olduğunun altını çiziyor. Kuşak ve Yol İnisiyatifi'nin uluslararası ticaret ilişkilerini Çin lehine derinden etkileyecek potansiyelini ve katılan ülkelerin borçlandırma dinamiklerini değerlendiren Ülker, bu gibi projelerin Çin sermayesinin genişleme ihtiyacının bir uzantısı olduğunu ileri sürüyor. Yazar, Çin'in kapitalist-emperyalist dünya sisteminin çevresinden merkezine doğru gidişinin önündeki diğer engel ve sınırlılıklar üzerine de değerlendirmelerde bulunuyor. Yakın dönemde küçük meta üretiminden koparak proleterleşmeye başlayan göçmen işçilerin kötü yaşam ve çalışma koşullarını, bölgesel eşitsizliklerin giderek artmasını ve ekolojik krizi Çin kapitalizminin önemli meseleleri arasında sayan yazar, bütün bu sorunlar karşısında ÇKP'nin vereceği tepkilerin kapitalist-emperyalist dünya sisteminin geleceği ve bu sistem içerisinde Çin'in konumunu yorumlamak açısından belirleyici olacağını öne sürüyor.

Gönenç Uysal alt-emperyalizm tartışmalarına AKP'nin Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da izlediği dış politika hattını mercek altına alarak katkıda bulunuyor. Eşitsiz ve bileşik gelişme yaklaşımından yararlanan çalışma, ana akım çerçevelerin aksine Türkiye'nin Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleriyle kurduğu yakın dönem ilişkilerini dünya kapitalist sistemindeki sınıfsal çelişkiler içinde konumlandırıyor. Bu bağlamda, DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu) ve TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı)'nın oynadığı merkezi rolleri incelemeye tabi tutan yazar, AKP'nin alt-emperyalist dış politikasının sermaye içi çelişkileri ve jeopolitik çatışmaları yeniden ürettiği ve bir yandan Türkiye'nin bölgedeki tahakkümünü arttırırken aynı zamanda bağımlılık koşullarını da pekiştirdiğini savunuyor.

Cenk Saraçoğlu ve Daniele Belanger, birlikte kaleme aldıkları çalışmalarında Türkiye’de bir mülteci olarak ya da vatandaşlık statüsü olmadan yaşamlarını sürdürmeye çalışan Suriyeli sığınmacıların deneyimlerine odaklanıyorlar. Yazarların çıkış noktası bu insanların yerleştikleri bölgelerde sadece mülteci yahut sığınmacı olarak devlet ile girdikleri hukuki ilişkiler üzerinden değil, aynı zamanda yerinden edilmiş geçici göçmen işçiler olarak sermaye sahipleri ve Türkiyeli işçilerle kurdukları özgül ilişkiler üzerinden de ele alınmasının gerekliliği bulunuyor. Bu amaçla Batı’daki ve Ortadoğu’nun körfez ülkelerindeki göçmen emek istihdamının işleyişini ve bunun sermaye sınıfı için anlamını çözümleme amacıyla da başvurulmuş David Harvey’e ait “mekansal ayar” (spatial fix) kavramını kullanıyorlar. Saraçoğlu ve Belanger’in makalesi, 2016-2018 yılları arasında İzmir’de yapılan bir alan çalışmasının bulgularına dayanarak çeşitli sektörlerdeki sermaye sahiplerinin ücretlerin daha da baskınlanması ve emek süreçleri üzerindeki denetimin daha da artırılmasının önündeki “ulusal” engelleri Suriyeli mültecilerin kayıt dışı istihdamı vasıtasıyla nasıl aştığını “mekânsal ayar” kavramı çerçevesinde göstermeye çalışıyor.

Dosyamızın son yazısı ise 2019’un Şubat ayında Yordam Kitap’tan çıkan Leo Panitch ve Sam Gindin’in Küresel Kapitalizmin Oluşturulması: Amerikan İmparatorluğunun Siyasal İktisadı başlığı taşıyan hacimli çalışmalarının bir eleştirisi. Ümit Şenesen’in titiz çalışmasıyla Türkçe’ye kazandırılan bu önemli çalışmayı M. Gürsan Şenalp değerlendirdi.

İyi okumalar diliyoruz.